

Nyutgivelse 2021

LOKALHISTORIE BIRKENES

Heftet var opprinnelig utgitt som et undervisningshefte for skolene i Birkenes kommune. Det er skrevet på nytt og bildene er skannet på nytt.
Red. Per Gunnar Knutson

Jernalder

med mer på Tveide



Tekst: Åsmund Knutson

JERNALDER

MED MER

PÅ TVEIDE



Æ Ð

ᚱᚱ ᚱᚱ ᚱᚱ < ᚱᚱ ᚱᚱ ᚱᚱ

INNLEDNING

Dette er et hefte i serien «Lokale ressurser i undervisningen» utgitt av Veiledningstjenesten ved Birkenes skolestyrekontor.

Jeg har foretatt noen få rettinger, oppdateringer, endringer og tilføyelser, og skannet bildene og figurene på nytt. Ellers er heftet uforandret.

Takk til Svenn A. Hansen for den flotte forsida.

Birkeland 4. februar 2021

Per Gunnar Knutson

FORORD

Lokalhistorikeren og tidligere skolesjef Åsmund Knutson har høsten 1989 skrevet dette heftet.

De fleste fotografiene fra Tveide er tatt av Birkenes kameraklubb.

En hjertelig takk både til Åsmund og kameraklubben!

For ytterligere opplysninger om Tveide (fortid og nåtid) vises til tidligere utkomne hefter fra Veiledningstjenesten på skolestyrekontoret i Birkenes: «Grunnhefte 1», «Gamle offentlige veier gjennom Birkenes», «Myhre Torvstrøfabrikk», og «Lokalmiljøet på Tveide».

Se også heftet «Jernalderen på Birkeland».

Veiledningstjenesten, 1. mars 1990.

Yngvar Kortner

INNHOOLD:

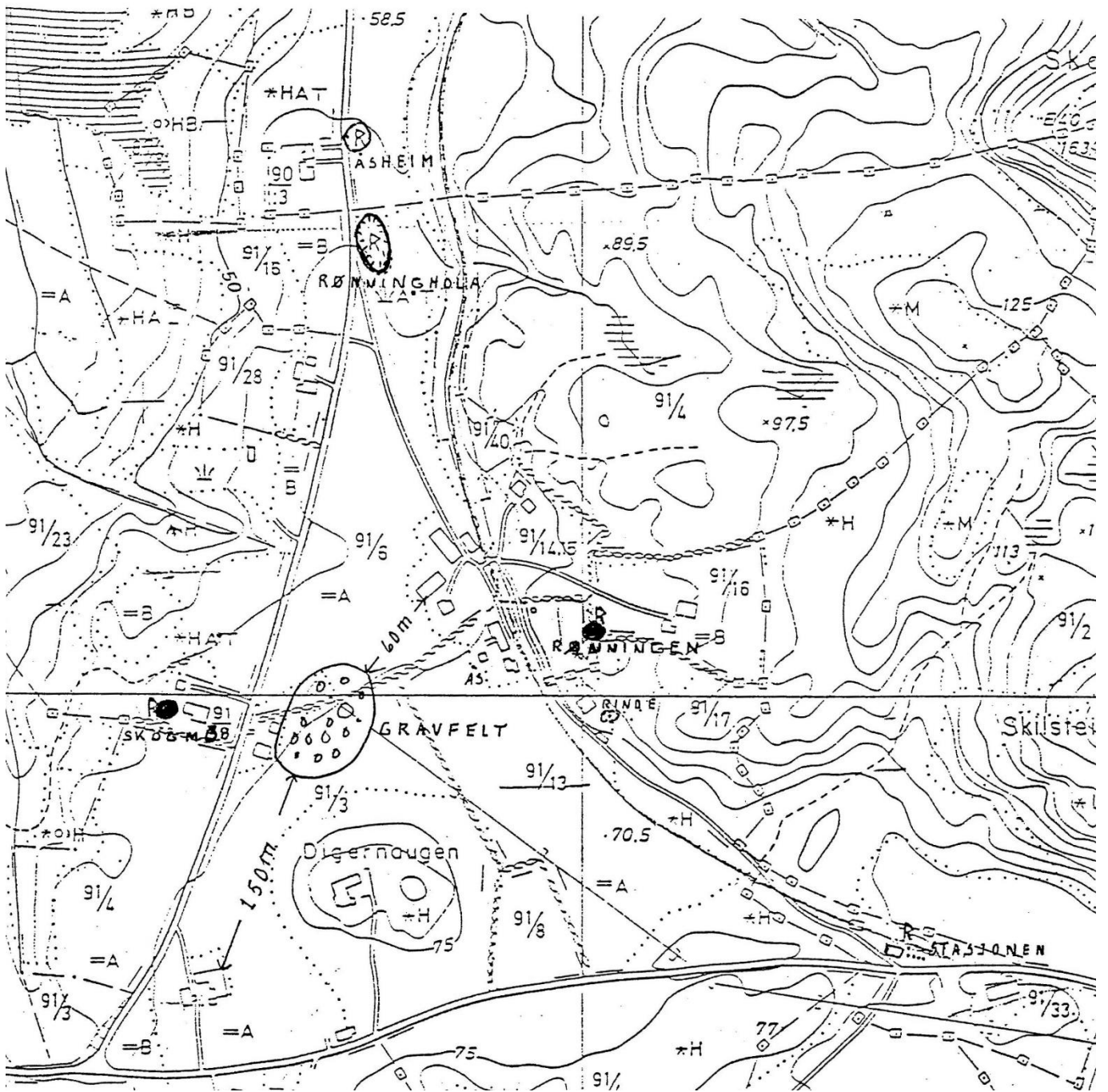
JERNALDEREN PÅ TVEIDE	s 4
Kart over Tveide	s 5
1. DET STORE GRAVFELTET PÅ TVEIDE	s 6
1. Storehaug	s 6
Kistenes størrelse og innhold	s 6
Gravskisse	s 7
Bilder av gjenstander	s 8
2. Skogmohaugen, bilde	s 9
3. Rønninghaugen	s 9
Bilde av gravhaugen på Rønningen	s 10
4. Rønninghola	s 10
5. Åsheimhaugen	s 10
2. DIVERSE	s 11
a) Husguden på Tveide	s 11
Bilde av husguden	s 11
b) Skilssteinane ved Tveide stasjon	s 12
Bilde av Skilssteinane	s 12
c) Kongeveien over Tveideråsen, bilde	s 13
d) Ulvestua i Tveidemoen	s 13
e) A/S Myhre Torvstrøfabrikk, bilde	s 14

JERNALDEREN PÅ TVEIDE.

På Tveidegårdene, gnr. 91 i Birkenes, er det gjort mange oldfunn fra eldre- og yngre jernalder. Opplysningene har vi fra Universitetets Oldsaksamling sammen med nyregistreringen som konservator Elizabeth Skjelsvik utførte for Økonomisk kartverk i noen år fra 1981. Her har vi gitt gravhaugene navn etter stedet de ligger eller lå på:

1. Det store gravfeltet på Tveide
2. Skogmohaugen
3. Rønninghaugen
4. Rønninghola
5. Åsheimhaugen

Kart over Tveide



1. DET STORE GRAVFELTET PÅ TVEIDE

På den steinete morenesletta nord for Digerhaugen på Tveide lå det et stort gravfelt med mange gravhauger. Hele feltet var om lag 75 meter langt fra nord til sør. Det sørligste punktet lå 150 m NNØ for driftsbygningen på Tellef Tveides gård (91/3) (Tveideveien 277), og nordenden 60 m fra driftsbygningen på Svein O. Tveides gård (91/6) (Tveideveien 239).

Da en av gravhaugene i dette gravfeltet ble gravd ut i 1888, ble det opplyst at det var jevna ut 7 gravhauger der de siste 20 åra, og mange andre tidligere.

Haugene hadde inneholdt grov grus og rullesteiner og store mengder med brente bein og kolrester. I en haug hadde det vært et par mindre gravkister som så ut til å ha vært åpna tidligere.

1. Storehaug.

Den haugen som ble gravd ut i 1888, her kalt Storehaug, hadde det vært gravd i tidligere (1881-83). Det var en rundhaug med et tverrmål på ca. 15 m (50 fot) og ei høyde på ca. 2,70 m (9 fot). Til avgrensing lå det en ring av stein rundt haugen. I bunnen lå det et 5 cm tykt lag med kvit, fin sand. Toppen på haugen var sunket noe ned på midten.

Inne i haugen ble det funnet 5 gravkister, a – b – c – d – e – . Se skisse. Hovedkista (d) eller primærgrava, lå i midten, orientert NNØ-SSV. De kistene som var kommet inn i haugen på et senere tidspunkt, sekundærgravene (a – b – c – e), lå høyere oppe i haugen omtrent i høyde med lokket på midtkista.

Alle gravkistene var bygd opp av flate steinheller stilt på kant. I stedet for heller lå det to store rullesteiner i N-enden av midtkista (d). Til lokk på kistene var det brukt noen store og pene, flate steinheller. I bunnen av kistene lå det et lag av fin, sikta sand. I midtkista (d) var sanden kvit.

Kistenes størrelse og innhold:

Kiste a: 1,50-1,80 m lang, 0,6 m brei, 0,6-0,75 m høy.

Innhold: 2 leirkar funnet 1881-83.

Kiste b: 1,50-1,80 m lang, 0,6 m brei, 0,6-0,75 m høy.

Innhold: 1 leirkar funnet 1882-83.

Kiste c: 1,80 m lang, 0,6 m brei, 0,6 m høy.

Innhold: 2 bronsespenner, et par kjedenåler av bronse, 1 kjede av bronse, noen jernstykker, 1 stykke brent bein, stykker av leirkar, stykker av glasskår, 1 båndforma fingerring av gull med indre tverrmål på 1,9 cm, bredde 8 mm, vekt 8,5 gram (6 karat), 3 ribber og rader av små perleforma knapper i fordypningene.

Kiste d: 3 m lang, 1,80 m brei i S og 1,50 m i N, 0,75 m høy.

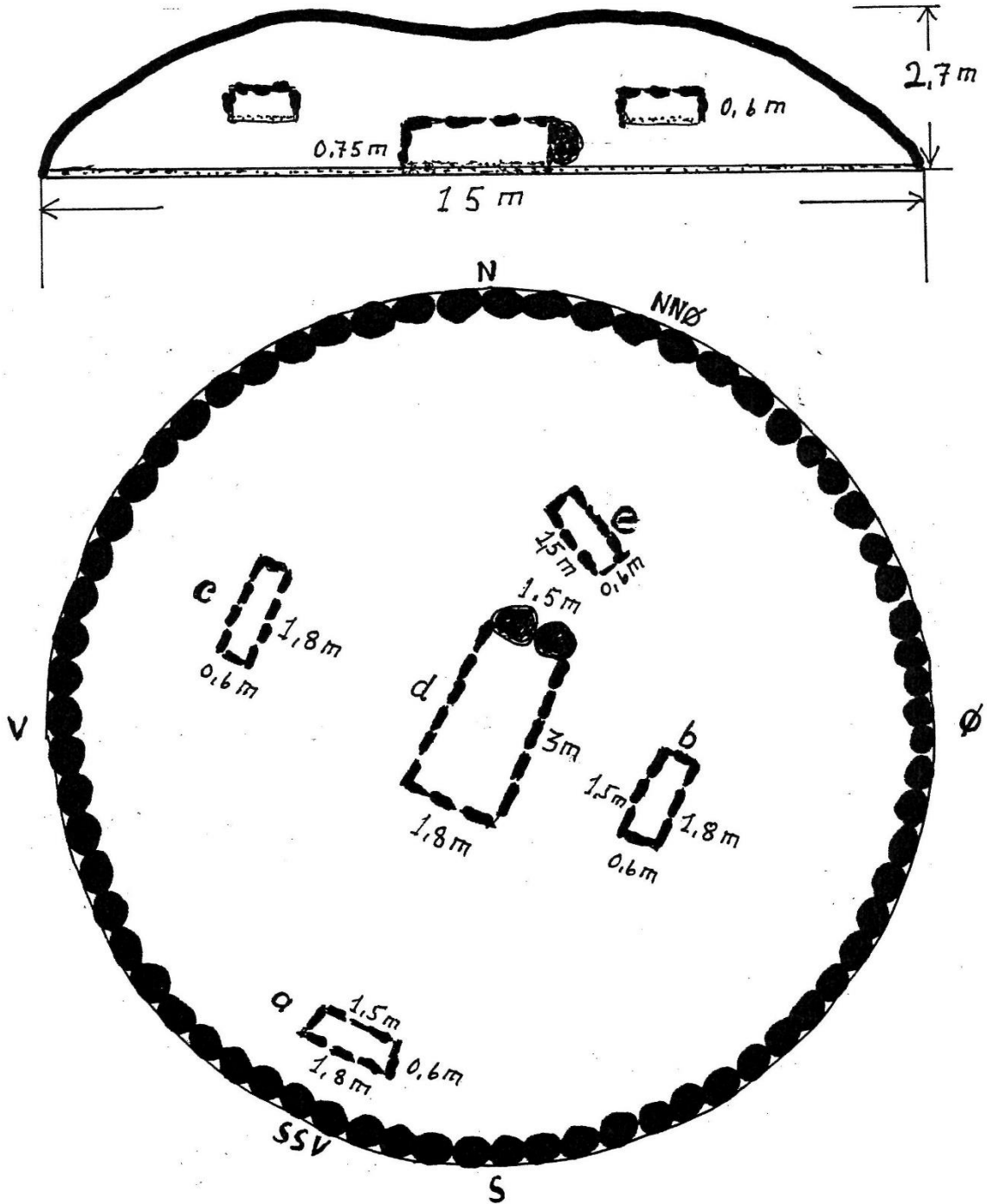
Innhold: Ikke noe registrert.

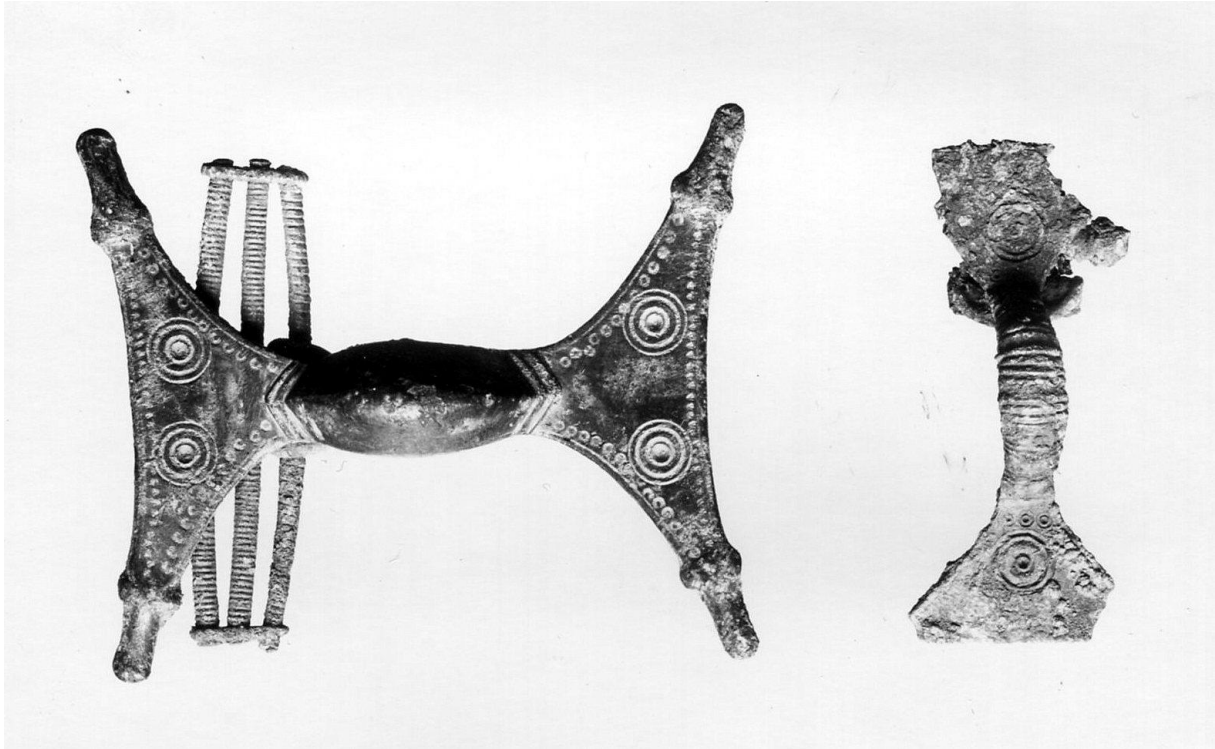
Kiste e: 1,50 m lang, 0,6 m brei, 0,6 m høy.

Innhold: Ikke noe registrert.

GRAVHAUG PÅ TVEIDE

STOREHAUG





Likearma bronsespenne



Leirkar

Begge gjenstander fra eldre jernalder på Tveide.

2. Skogmohaugen.

Om lag 75 m vest for det store gravfeltet på Tveide ligger en enslig gravhaug i hagen På Skogmo, eneboligen til Nils Arne Tveite (91/38) (Tveideveien 262). Den ligger 40 m vest for Tveideveien og 3,50 m VSV for SV-hjørnet på bustadhuset.

Det er en rundhaug, 8 m i diameter og 1 m høy. Den ser ut til å være urørt.



Gravhaugen på Nils Arne Tveides eiendom, Skogmo.

3. Rønninghaugen

Om lag 50 m V for bustadhuset på Rønningen (91/ 16), Anny Haabeslands eiendom (Tveideveien 235), og gården til Jens Aas (91/13) (Tveideveien 237) ligger en gravhaug, her kalt Rønninghaugen. Den ligger i byttet mellom de to gårdene. Avstanden til det store gravfeltet nord for Digerhaugen er om lag 160 m.

Det er en rundhaug, 12 m i diameter og 1,5 m høy. På toppen av haugen er det ei avlang grop (et krater), 5 m lang, 2,50 m bred og 1 m djup, orientert Ø-V.

En jordkjeller på Rinde (91/17) (Tveideveien 341) 50 m S for Rønninghaugen kan ha vært bygd opp av heller fra ei gravkiste som tidligere kan ha ligget i en gravhaug der (Skjelsvik).



Gravhaugen på Rønningen (Tveide)

4. Rønninghola.

I 1981 registrerte konservator Elizabeth Skjelsvik ei samling hauger som hun mente var gravhauger. De ligger i Rønninghola like sør for Tone Tveides villa (91/21) (Tveideveien 227), ca. 75 m SØ for SØ-hjørnet av Kåre Ås' stuehus (90/3) (Tveideveien 224) og ca. 225 m N for driftsbygningen til Svein O. Tveide (91/6) (Tveideveien 239):

- a) En rundhaug med diameter 8-9 m og høyde ca. 0,5-1 m.
- b) En langhaug som ligger i kant med og NV for a), ca. 3 m Ø for Melkebua. Haugen er orientert N-S. Den har ei grop med en diameter på ca. 1 m og er 0,3-0,4 m djup. Størrelsen er 17 x 6 x 0,3-0,5 m.
- c) En forhøyning som kan være en gravhaug. Den ligger kant i kant med og NNØ for b. Størrelsen er ca. 7 m og høyde 0-0,3 m.
- d) Noen (3-4) vage forhøyninger som kan være gravhauger. De ligger spredt S-over på beitemarka.

5. Åsheimhaugen.

Om lag 35 m SSØ for SØ-hjørnet av garasje/uthus på 90/3, Kåre Ås (Tveideveien 224), lå en gravhaug. Den lå på nordsida av byttestrengen mellom Tveide og Birkeland, på gården Vassbotns grunn nord for Tveideleet.

Da Kåre Ås kjørte bort en mengde stein (rundkamp) fra haugen til kjelleren på nybygget sitt, kom han ned på ei kiste, som var bygd opp av flate steinheller stilt på kant.

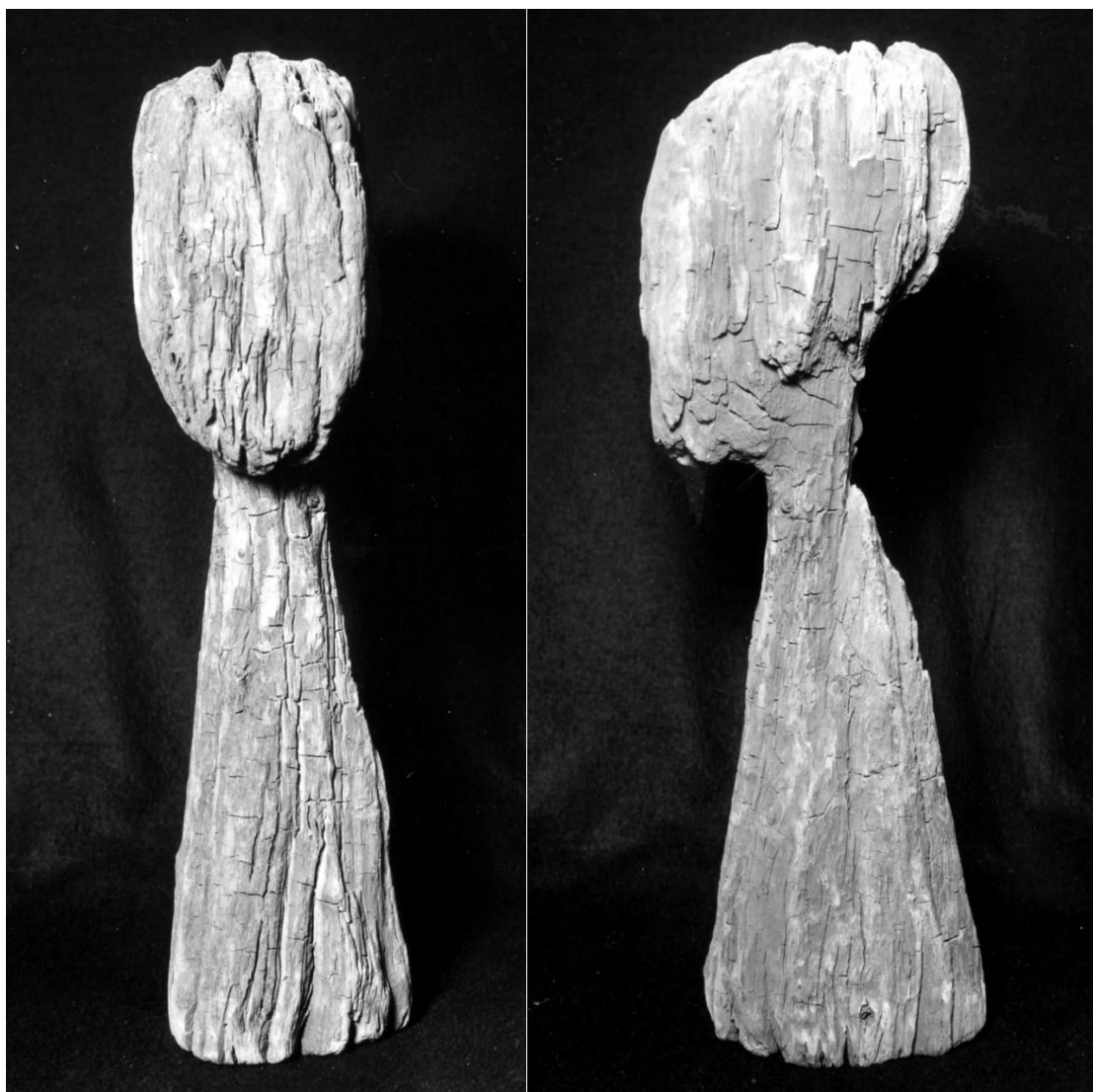
2. DIVERSE

a) Husguden på Tveide.

Den 4. februar 1901 sendte sogneprest A. Bødtker en menneskelignende figur av tre til «museet» i Kristiania.

Figuren, eller bysten, som var blitt funnet i et bekkeleie djupt nede i jorda på Tveide, er laget av eik. «Bygdefolket mener det er en gammel husgud,» skrev Bødtker i følgeskrivelsen.

Hodet utgjør største delen av bildet. Halsen er tynn og brystet forholdsvis lite. Bildet, særlig ansiktet, bærer preg av å ha blitt utsatt for tærende krefter gjennom lang tid.



*Husguden av eiketre.
Fra middelalderen på Tveide*

b) Skilssteinane ved Tveide stasjon.

Like sør for Tveide stasjon (Tveideveien 347) står 4 store, flate steiner, som blir kalt Skilssteinane. De er om lag 1,40 m høye over marka, ca. 35 cm tykke og i gjennomsnitt 90 – 120 – 85 – 40 cm breie. Før jernbanen ble bygd i 1896, var de om lag 2 m høye.

Det står ingen innskrift på steinene, og vi vet heller ikke hvorfor de ble reist der, om lag 150 m SV for Skilssteinsheia.

I 1850 nevnte en landmåler, løytnant B. Hielm, som arbeidet med å kartlegge Birkenes, at «Kongeveien» gikk på nordsida av Skilssteinane og «Postveien» på sørsida.

I gamle sagn er steinene helst blitt nevnt som byttesteiner mellom småkongenes eiendommer:

«Kongen på Eikeland og kongen på Håbesland tretta om byttet mellom rikene sine. De møttes på Tveidemoen med sine menn og kom i kamp. Der falt Eikelandskongen. Til å markere byttet mellom rikene ble Skilssteinane reist.»

I 1885 ble den nest største steinen, som var falt ned, reist opp igjen etter initiativ av lensmann Thov Hansen.



Skilssteinane ved Tveide stasjon

c) Kongeveien over Tveideråsen.

Omkring år 1800 ble den Vestlandske Hovedvei ferdig over Tveideråsen. Det var generalveimester Bartolomeus von Rummelhoff (1758-1839) som var mester for den.

Denne nye gjennomgangsveien avløyste de gamle ride- og sledeveiene, Postveien og Kongeveien, som da hadde vært brukt i om lag 150 år.

Nyveien, som også var en offentlig allfarvei, ble straks kalt både Postvei og Kongevei.



*Fra Kongeveien over Tveideråsen.
Veimur bygd av Even Hauane Birkeland i 1850.*

d) Ulvestua i Tveidemoen.

I Tveidemoen ligger det ei dyregrav, kalt «Ulvestua», på Åsta Gulbrandsens grunn (91/4) (Tveideveien 276), ca. 600 m SØ for tunet på gården. Den ligger og ca. 600 m SV for Tveide stasjon, og ca. 180 m SSØ for Skilsvegsletta, krysset for de mange skogsveiene på Tveidemoen.

Ulvestua hadde tidligere tømra vegger. Tømmerstokkene er nå (1981) råtne vekk, og grava er delvis rast sammen i bunnen.

Mål i overflata: 6 x 6 m.

Synlig mål i bunnen: SV-veggen 2,3 m, SØ-veggen 1 m, dybde ca. 2 m.

Om lag 30 m SØ for Ulvestua ligger Gillarhaugen. Navnet kommer av det gammelnorske ordet «å gildra», som betyr å sette opp noen dyrefeller.

Dyregrava har vært i bruk gjennom lange tider.

e) A/S Myhre Torvstrøfabrikk.

Myhre Torvstrøfabrikk ligger på den 300 dekar store Tveidemyrene (91/10).

Fabrikken starta opp i 1896 og holdt på med å produsere torvstrø i 61 år fram til 1957.

Fabrikken er nå en del av Birkenes Bygdemuseum.



Torvmyra med fabrikkbygningen i bakgrunnen.

Til venstre 2 torvskjærergrofter med torv som er satt på kant til tørking.

I midten en transportbane med nyopplagte torver.

Noen påbegynte torvstabler på begge side av banen.

Helt til høyre sees noen tørkestativer.